

who during one year study the program of several years, graduating from educational institutions before their peers); modification and enrichment of the content of education (as the result of in-depth study of certain subjects takes place the acquisition of a range of knowledge from one or more branches of science); review and redesign of learning objectives (the basis of this approach makes the direction of the educational process on the development of a creative personality).

The basic laws of heuristic learning are described. The principles of heuristic learning, which contribute to the development of gifted students, in particular, in rural schools are highlighted. To them belong: the principle of personal goal setting of a student: the education of each student is based on his/her personal goals in each branch of education; the principle of productivity of training: the main landmark of learning is personal educational increment of the student, which makes the sum of his/her internal and external educational products of learning; the principle of contextuality of accompanying training: the educational process is based on situations involving determination and heuristic search for their solution by the student, the teacher guides the student in his educational movement; the principle of educational reflection: the educational process is accompanied by its reflexive awareness by the subjects of education. The implementation of these laws by teachers in rural schools will contribute to the education of gifted students.

The author concludes that in heuristic learning is implemented stability and deep trust in creative potential of every student, i.e. his cognitive-creative (search, research, design) activity takes the first place in the education system. Perspective can become a research of other ways of development of gifted students in rural schools in modern conditions.

Key words: *giftedness, gifted students training, directions of gifted students training, heuristic learning, laws of heuristic learning, principles of heuristic learning, methods of heuristic teaching.*

УДК 371.13:316.454.52:373.3-087.874

Л. М. Крившенко

КУ Сумська спеціалізована
школа І–ІІІ ступенів № 25

ЗАПИТАННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ЕПІЦЕНТР УСПІШНОЇ ДІАЛОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядаються проблеми евристичної та діалогової взаємодії минулого й сучасного. Розкривається один із шляхів навчання молодших школярів діалогової взаємодії через запитальну діяльність у процесі створення проблемних ситуацій. Розглядаються оптимальні умови та механізми залучення учнів до розв'язання евристичних завдань. Представлено загальний алгоритм організації творчої евристичної діяльності та класифікацію запитань школярів початкової школи з позицій дидактики, а також механізми ускладнення запитальної діяльності, в тому числі й за методикою ромашки Блума.

Ключові слова: *сократівський діалог, евристичний діалог, евристична діяльність, діалогова взаємодія, функції запитання, цілі запитання, види запитань, ромашка запитань Блума.*

Постановка проблеми. Проблеми модернізації сучасної освіти вимагають від учителя початкової школи активного пошуку шляхів оптимізації навчально-виховного процесу, чому сприяє активне використання інноваційних педагогічних технологій: евристичних, інтерактивних тощо. Їх

цінність у тому, що вони базуються на пізнавально-творчій діяльності школярів і спрямовані на діалогову взаємодію, яка забезпечує найбільш якісне, продуктивне й осмислене засвоєння нових знань.

Однак, як свідчать проведені дослідження, використання вище зазначених технологій викликає труднощі в значній кількості педагогів початкової школи.

Аналіз актуальних досліджень. Ураховуючи об'єктивну необхідність розробки теоретичних і практичних аспектів використання евристичних технологій у навчальному процесі, науковці приділяють цим питанням багато уваги.

В. Андреев, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський, А. Хуторський, М. Лазарев убачають у діалоговій взаємодії важливий механізм пошуку учнем нових знань.

П. Каптерев, В. Андреев, А. Король, В. Соколов, А. Хуторської та ін. зосереджують увагу на формуванні творчих якостей учнів у процесі евристичного навчання.

У той же час, актуальною є проблема практичного навчання молодших школярів діалогової взаємодії через запитальну діяльність як потужного чинника в якісному опануванні описовими й пояснювальними знаннями початкової школи.

Мета статті. На основі аналізу наукових досліджень евристичної діалогової взаємодії визначити функції та цілі запитання, їх типи, оптимальні умови створення евристичних ситуацій і розв'язання поставлених навчальних проблем.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні технології навчального процесу, що базуються переважно на пізнавально-творчій діяльності суб'єктів навчання, називаються пізнавально-творчими або евристичними. Їх витоки беруть початок від сократівських діалогів. Сократ радив прислухатися до думок людей, адже в кожній із них «живуть правильні думки про те, чого вона не знає». І якщо її «часто по-різному запитувати», то ці думки починають «рухатися» неначе «сновидіння». Існують способи «задавання запитань» за Сократом, які змушують «рухатися» приховані в людині знання, ведуть до розвитку рухливості та гнучкості мислення, створення нових освітніх продуктів.

На думку В. Андреева, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Сухомлинського та А. Хуторського, сократівська діалогова взаємодія є важливим механізмом пошуку учнем нових знань, які ґрунтуються на вишукуванні й аналізі ланцюга запитань.

Доктор філософії Д. Раупач-Стрей вважає, що впровадження сократівського діалогу в сучасні освітні та виховні практики зумовлено прагненням пробудити самотійне творче мислення у вихованців чи учнів [8, 22].

Відомий дослідник сучасної американської педагогічної думки Н. Барбаліс обстоює діалог як провідний чинник навчання, який перетворює завдяки продуктивній взаємодії суб'єктів освіти їх учіння з монологічного, репродуктивного процесу на пізнавально-творчу, тобто *евристичну діяльність*. У своїх роботах він однозначно попереджає: якщо такий перехід не відбувається, то весь процес навчання стає монологічно-передавальним, репродуктивним, антидіалогічним, насильницьким, і тому незрозумілим і чужим для учнів.

Американський педагог Р. Гімен стверджує, що для Сократа шляхом до стимулювання пам'яті був метод задавання запитань, і тільки завдяки пошукам правильних відповідей людина стимулює в собі розвиток думки. Р. Гімен зазначає, що Сократ не навчав чомусь конкретному своїх учнів, а лише стимулював їхнє мислення до пробудження та створення нових «свіжих» думок [7, 67].

У процесі діалогової взаємодії якісно вдосконалюють розумові та комунікативні здібності не тільки учні, а й учитель, що доводить американський педагог Н. Сілаї, стверджуючи, що вчитель, який наважується на використання в навчальній практиці сократівського методу, зростає не тільки інтелектуально, але й набагато збільшує власні можливості в культурному відношенні, тому що, наслідуючи Сократа, він повинен бути «провідником» у веденні діалогу та досить культурною особистістю [9].

Невипадково П. Каптерев, В. Андреев, А. Король, В. Соколов, А. Хуторської та ін. приділяють значну увагу формуванню творчих якостей учнів у процесі евристичного навчання, в основі якого лежить пошуково-діалогічна діяльність учня. Тому освітній потенціал діалогу знаходить свій концентрований вираз під час проектування й реалізації учнем власної освіти, в процесі його творчої самореалізації.

Таким чином, індивідуалізація освіти – це шлях від монологу зовнішнього освітнього середовища до евристичного діалогу учня з цим середовищем, із зовнішнім світом, перехід від традиційного діалогу «учитель-учень» до діалогу «учень-учитель» і «учень-учень» на всіх рівнях системи освіти особистісно зорієнтованого типу: смислово-цільовому, змістовому, процесуально-технологічному.

Під *евристичним діалогом* його дослідники розуміють, насамперед, постановку учнем *запитань* зовнішньому освітньому середовищу на кожному з етапів його освітньої діяльності: на етапі цілепокладання, виборі форм і методів пізнавальної роботи, що відповідають його психологічним особливостям, на етапі рефлексивної діяльності. Евристичний діалог визначає пріоритет особистого початку учня в його освітній діяльності, тому стає джерелом формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення школяра до дійсності, досвіду його творчої діяльності. Запитання учня є його творчим продуктом і виступає як педагогічна модель відповіді [5, 7].

Навчити школяра ставити запитання не епізодично, а системно – шлях до формування пізнавально-творчої особистості, здатної висувати припущення, будувати свій індивідуальний освітній шлях. А це означає, що відмітною особливістю евристичного діалогу в освіті стає сьогодні формування в учня особливої мотивації на розробку активної освітньої стратегії, яка дозволяє реалізувати знамениту ідею Сократа та його численних старожитніх і сучасних послідовників: насамперед свідомо й наполегливо виявляти в ході пізнавальної діалогової взаємодії не те, що відомо та що легко знайти в коморах пам'яті, а те, що невідомо, непізнано, але вагомо для життя й пізнання. Незнане ми маємо чітко відокремлювати від відомого (освоєного знання) і на основі цього будувати цілі навчання, ставлячи запитання.

Запитання – це прихований потенціал людства, поштовх до роздумів і прийняття рішень. Навіть шлях у пошуку справжнього знання починається з правильно поставленого запитання. Саме воно свідчить про рівень культури людини, про її мудрість, про її інтелектуальний потенціал. Уміло поставлене запитання в науці, сфері соціальної комунікації – це значною мірою розв'язання проблеми, що виникла. На це звертав увагу І. Кант ще у 18 ст., стверджуючи, що вміння ставити розумні запитання вже є важливою та необхідною ознакою розуму й проникливості. [3]

Запитання несе в собі дві важливі для молодшого школяра функції:

а) *пізнавальну*, тобто детермінує пошук нової інформації, іншими словами, сприяє, стимулює процес пізнання об'єктивної дійсності;
б) *комунікативну*, тобто звертає увагу на окремі аспекти невирішених проблем, цілеспрямовано передає інформацію від однієї людини до іншої.

Досвід роботи показує, що в евристичному навчанні запитання реалізовує дві спільні для вчителя й учня цілі:

- зрозуміти потреби співрозмовника;
- почати дружню дискусію й розвивати її в потрібному руслі.

Для успішної реалізації основних функцій і цілей, що несе в собі запитання, педагог має мудро заохочувати бажання школярів запитувати, розкривати пізнавальні цінності або таємниці парадоксу в них (думки, що розходиться із загальноприйнятою, начебто суперечить здоровому глуздові, хоча насправді може й не бути хибною). Тому запитання є одним із важливих способів розвитку мислення учнів, важливим чинником навчання й життєдіяльності. Головна умова фундаментальних механізмів мислення (дискретності, рефлексії) – це відкриття перед дітьми якомога більше незрозумілого, що спричиняє виникнення якомога більшої кількості запитань.

З огляду на це, ми вважаємо, що в навчальному процесі евристичними запитання робить навчальна ситуація.

У початкових класах найпоширенішими та найдоцільнішими прийомами створення евристичних ситуацій із метою розвитку пізнавальних інтересів дітей є:

- зустріч учнів із суперечливими фактами (парадоксами) (*Дерево у воді не тоне, а метал тоне. Чому?*);
- демонстрація помилок, до яких призводить незнання певної теми (*учитель диктує слова весна, зимовий, дерево, листок; виникає складна ситуація – коли писати е, а коли и*);
- постановка перед молодшими школярами дослідницьких завдань (*Простежте, де починає швидше танути сніг, і поясніть, чому?*);
- спонукання учнів до узагальнення фактів (*порівняйте слова бур'ян – буряк, пір'я – буря; сформулюйте правило на основі цього порівняння*);
- спонукання учнів до аналізу фактів, явищ, які логічно суперечать їх життєвому досвіду (*Якщо метал тоне у воді, то чому не тоне пароплав?*);
- постановка евристичного запитання на основі створення елементів дискусії (*Що таке щастя?*);
- створення ситуації, коли учні переконуються в потребі своїх знань і відчують потребу набувати нових, щоб відповісти на поставлене запитання або поставити своє, тобто виявляють протиріччя між раніше засвоєними теоретичними положеннями чи правилами й новими умовами їх застосування (*Вибери споріднені слова: лисина, лисиця, лис, лисий, рік, річка, річний, ріка*).

У навчанні евристична (проблемна) ситуація має цінність лише тоді, коли вона здатна викликати в дітей бажання вирішити її. А це виникає лише за таких умов:

- коли учень відчуває, що він спроможний розв'язати проблему;
- коли зміст ситуації викликає непідробний інтерес учня;
- коли в учня виникають запитання щодо розв'язання проблеми.

Мета вчителя в даній ситуації – пробуджувати цікавість. Цікавість здатна викликати тривалу увагу, тоді як усі інші засоби можуть збуджувати увагу тільки на короткий час. Стійкий інтерес сприяє розвитку мислення, а мислення починається там, де з'являється потреба як відповідати на запитання, так і ставити їх собі, товаришу, вчителю, батькам тощо. Викликати цю потребу – означає поставити мету розумової праці.

Механізм залучення учня до розв'язання евристичного завдання передбачає виникнення пізнавальної потреби, на базі якої з'являється пізнавальна активність як засіб її задоволення й пізнавальний інтерес як мотив цієї активності.

У ході проведеного дослідження ми з'ясували, що організація творчої евристичної діяльності молодшого школяра здійснюється за таким загальним алгоритмом:

- спостереження об'єктів, явищ, процесів і зв'язків між ними. Виникнення запитань базисної тріади евристичного діалогу: «Що?», «Як?», «Чому?»;

- формулювання проблеми;
- усвідомлення мети завдання, тобто того, що необхідно для виконання завдання;
- визначення послідовності (плану) дій;
- пошуки найраціональнішого способу розв'язання проблеми;
- реалізація накресленого плану;
- порівняння одержаних результатів із визначеною метою (контроль);
- остаточний опис і оформлення проблеми.

Запитання – безвідмовний інструмент у складному мистецтві спілкування з учнями, з книгою, з самим собою. Спитати себе як іншого й іншого як себе – справжнє мистецтво. Реакція молодшого школяра на запитання важливіша за відповідь, тому що учні в переважній більшості зазвичай пам'ятають запитання, а не відповіді, і у зв'язку з цим – за свою реакцію на знайдені відповіді. Коли учень не може відповісти, не варто відразу викликати іншого. Треба спробувати знайти цього «іншого» саме в ньому, заохочуючи до постановки запитань. Допомогти учневі так, щоб це було непомітно, розвинути його думку так, щоб школяр думав, що це він знайшов правильну відповідь. Учень має право не відповідати, якщо він не може чи не хоче цього робити. Гарне запитання продовжує своє «життя» після відповіді, у ньому залишається щось недоговорене, незрозуміле – для подальшого осмислення. Післядія запитання – найрадісніше закінчення уроку [4].

Намагаючись знайти певну градацію окремих типів (видів) запитань школяра, ми виявили у вивченій літературі відсутність чітких і єдиних підходів до цієї проблеми. У популярній Російській енциклопедії «Традиция» запитання визначається як форма, виражена в мові, яку вимовляють або пишуть, коли хочуть що-небудь запитати, тобто дізнатися про якусь інформацію. Якщо запитання вимовляють, то використовують запитальну інтонацію, а якщо пишуть, то в кінці ставлять знак запитання. Той, хто ставить запитання, зазвичай чекає на відповідь. Виключення складає риторичне запитання, яке відповіді не потребує. Більшість дослідників – психологів і дидактів – виокремлюють із позицій навчальної мети застосування двох видів запитань дітей – пізнавальні та службові (А. Король, Н. Шумакова). Окремі автори, які спеціально вивчали проблему запитань школярів і способи їх формування на уроці, виокремлюють запитання учнів на підставі пізнавальної активності – інформаційно-репродуктивні та власно-пізнавальні [2].

І. Родак, крім цього, виокремлює запитання проблемні та риторичні, тобто такі, що несуть у собі ствердження в запитальній формі [6].

На основі вивчених джерел є можливість у першому наближенні зробити висновок про те, що запитання школярів початкової школи можна з позицій дидактики класифікувати на окремі види:

а) на підставі їх змісту – **прості** (відповідь на них можна дати з наочно представленої ситуації), **складні** (мають складно-підрядну структуру й вимагають самостійного осмислення події, ситуації, що сприймаються учнями) [5];

б) залежно від рівня пізнавальної активності учнів – **репродуктивні, пошукові, проблемні, дослідницькі** [1];

в) на основі необхідності давати чи не давати відповідь – **проблемні та риторичні** (В. Берков, І. Родак);

д) на підставі значення для розвитку учнів – **пізнавальні та службові** (Ю. Голубєва, Ю. Кондратюк, І. Родак та ін.).

ж) на основі функцій у конкретному навчальному процесі – **основні й допоміжні** (за Сократом, навідні).

Досвід учителів експериментальних класів переконливо доводить, що молодших школярів потрібно навчати запитальній діяльності та на її основі діалоговій взаємодії через організацію індивідуальних, фронтальних і групових форм співпраці. Найефективнішою в навчанні дітей умінням ставити запитання по суті виучуваної чи запропонованої теми є організація діалогової взаємодії в малих інтерактивних групах. Співпрацюючи в групах, школярі освоюють одну з найбільш продуктивних складових евристичного навчання – інтерактивну технологію з її потужним інформаційним (когнітивним), комунікативним і креативним взаємовпливом. При цьому в процесі діалогової взаємодії освоюються запитання, що поступово ускладнюються залежно від підвищення складності пізнавальної діяльності – від запитань **репродуктивно-відтворювального** типу (що? коли? де? як відбувається) до запитань **аналітично-пошукових** (зокрема, на порівняння, деталізацію, контраст) і запитань **креативно-зображувального** типу, що характерні здебільшого для художніх описів – літературних джерел і створених самими учнями самостійно.

Освоєння питань, що поступово ускладнюються, проходить на матеріалі сприйняття та аналізу в окремих навчальних групах класу зразків художніх і ділових описів, які належать відомим письменникам і вченим. Обов'язковим при цьому залишається постановка учнями вичерпних запитань до товаришів і до себе стосовно змісту та структури текстів, а також знаходження відповідей на ці запитання. Такі навчальні кроки підтримуються діалогічною взаємодією з товаришами й учителем, які корегують результати пізнавальних зусиль власними зустрічними запитаннями, створюють сприятливі умови для самостійного виправлення допущених помилок і збагачення змістових характеристик одержаних знань.

Нерозуміння окремими педагогами важливості навчання дітей запитальної діяльності – велика помилка. Питання несе величезну комунікативну цінність. Задаючи питання співбесіднику, ми фактично робимо йому комплімент – адже цим показуємо, що цінуємо його думки й готові вислухати.

«Проблема людей – щосекундна боротьба за те, щоб виглядати кращим, мати більше або довести, що знаєш усе! Ось тут і криється головна помилка. Не треба доводити, що знаєш усе. Треба питати, щоб знати все. Відповіді приходять до того, хто ставить питання. Щоб отримати хорошу відповідь, треба ще зуміти поставити хороше питання! [2]

Пізнавальна функція запитання збагачує здатність людини бачити предмет, подію, явище з різних сторін, уміння включати їх у цілісну картину світу та проявити фантазію.

З метою формування в дітей рівнів пізнавальної діяльності (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез і оцінка), гарним допоміжним способом навчання учнів запитальної діяльності є **Ромашка запитань Блума**.

Сутність даної методики полягає в тому, що перед дітьми ставиться певне завдання або тема, яку необхідно зрозуміти, вивчити. Для розуміння потрібно придумати та скласти серію із шести типів запитань. Найкращий спосіб – це намалювати ромашку й записати на її пелюстках запитання.

Таблиця 1

Різні типи запитань для поступового ускладнення запитальної діяльності учнів (ромашка Блума)

Типи запитань	Характеристика та приклади застосування
Прості питання	Це питання, відповідаючи на які, треба назвати якісь факти, згадати й відтворити певну інформацію. Їх часто використовують під час застосування традиційних форм контролю: на заліках, у тестах, під час словникових або термінологічних диктантів тощо
Уточнюючі питання	Зазвичай починаються зі слів: «тобто ти говориш, що...?», «Якщо я правильно зрозумів, то...?», «Я можу помилятися, але, по-моєму, ви сказали про...?», Метою цих питань є надання людині можливостей для зворотного зв'язку відносно того, що він тільки що сказав: «Ти дійсно думаєш, що...?»
Інтерпретаційні (що пояснюють) питання	Зазвичай починаються зі слова «Чому?». «Чому восени на деревах жовтіє листя?». Якщо відповідь на це питання відома, воно з інтерпретаційного «перетворюється» на просте. Отже, цей тип питання спрацьовує тоді, коли у відповіді присутній елемент самостійності
Творчі питання	Якщо в питанні є частка «б», елементи умовності, припущення, прогнозу, ми називаємо його творчим. «Що змінилося б у світі, якби у людей було не дві ноги, а одна?», «Як ви думаєте, як розвиватиметься сюжет фільму в наступній серії?»
Оцінні питання	Ці питання спрямовані на з'ясування критеріїв оцінки тих або інших подій, явищ, фактів. «Чому щось добре, а щось погано?», «Чим один урок відрізняється від іншого?»
Практичні питання	Якщо питання спрямоване на встановлення взаємозв'язку між теорією та практикою, ми називаємо його практичним. «Де в домашніх умовах можете спостерігати кругообіг води?», «Якби ви поступили на місці героя оповідання?»

Відтак, шість пелюсток ромашки – шість типів питань. Досвід використання цієї стратегії показує, що учні різного віку (починаючи з першого класу) розуміють значення всіх типів питань і можуть навести власні приклади, але за умови, що вони мають стартовий, опорний зразок для побудови кожного виду запитань. Для цього вчителі експериментальних класів виготовляють шість ромашок, на пелюстках яких написані зразки запитань, а в пуп'янку – вид питання. Усі шість ромашок кріпляться на передній стіні класу як таблиці-опори.

Висновок. З'ясувавши особливості й дидактичні можливості евристичного навчання та його складової – евристичного діалогу, – можна дійти висновку, що вміння учнів постійно й мотивовано ставити запитання з навчальної проблеми собі, учителю і своїм товаришам знаходяться в епіцентрі успішної діалогової взаємодії на уроці та є потужним чинником розвитку й самореалізації пізнавальних сил школяра. Запитання учня по суті матеріалу, що вивчається, – важливий освітній продукт, який заслуговує, як на оцінку серед інших основних навчальних досягнень, так і його подальше вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берков В. Ф. Вопрос как форма мысли / В. Ф. Берков. – Минск : БГУ, 1972. – 136 с.
2. Голубева Ю. И. Формирование у младших школьников умения задавать вопросы на уроке : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ю. И. Голубева. – Калининград, 2002. – 20 с.
3. Ильин Е. Н. Герой нашего урока / Е. Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1991. – 108 с.
4. Ильин.Е. Н. Искусство общения: из опыта работы учителя литературы 516-й школы Ленинграда / Е. Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1982. – 110 с.
5. Король А. Д. Диалог в образовании: эвристический аспект : научное издание / А. Д. Король. – М. : ЦДО «Эйдос» ; Иваново : Издательский центр «Юнона», 2009. – 260 с.
6. Родак И. И. Культивирование вопроса ученика в учебном процессе [Электронный ресурс] / И. И. Родак. – Режим доступа : www.bim-bad.ru/biblioteka/article.
7. Hyman R. T. Ways of teaching / R. T. Hyman. – Philadelphia, PA : J. B. Lippincott Company, 1970. – 67 p.
8. Raupach-Strey G. Sokratische Didaktik [Электронный ресурс] / G. Raupach-Strey. – Muenster-London, 2002. – P. 23. – Режим доступа : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_70/Tryniak.pdf.
9. Seiple G. The Socratic method of inquiry. Dialogue / G. Seiple. – Albany : SUNY Press, 1985. – P. 16–22.

РЕЗЮМЕ

Крившенко Л. Н. Вопрос младшего школьника как эпицентр успешного диалогического взаимодействия.

В статье рассматриваются проблемы эвристического и диалогического взаимодействия прошлого и современного. Раскрывается один из путей обучения младших школьников диалогическому взаимодействию через вопросительную деятельность в процессе создания проблемных ситуаций. Рассматриваются оптимальные условия и механизмы привлечения учеников к решению эвристических заданий. Представлены общий алгоритм организации творческой эвристической

деятельности и классификация вопросов школьников начальной школы с позиций дидактики, а также механизмы усложнения вопросительной деятельности в том числе используя методику ромашки Блума.

Ключевые слова: сократовский диалог, эвристический диалог, эвристическая деятельность, диалогическое взаимодействие, функции вопроса, цели вопроса, виды вопросов, ромашка вопросов Блума.

SUMMARY

Krivshenko L. Primary school learners' questions as the central point of a successful dialogue activity.

The article includes a short analysis of the investigations of V. Andreev, A. Maslow, C. Rogers, V. Sukhomlynskyi, A. Khutorskyi, M. Lazarev, P. Kapterev, A. Korol, V. Sokolov and other scholars. They define a dialogue activity as an important mechanism of pupils' search for new questions and concentrate their attention on the development of pupils' creative abilities in the process of heuristic education.

The article deals with the problems of the heuristic and dialogue connections between the past and the present. It reveals one of the ways of teaching primary pupils dialogue interaction through inquiry activity while creating problem situations. The optimal conditions and mechanisms of how pupils' engagement in solving heuristic tasks can be promoted are studied.

On the basis of the analysis of scientific investigations of heuristic dialogue interaction the functions and goals of a question are defined.

The article reveals the general algorithm of the organization of creative heuristic activity, the classification of primary pupils' questions from the perspective of didactics and the mechanisms of interrogative activity complication, including the application of B. Bloom's taxonomy method. The pupils study questions which gradually become more complicated in separate learning groups on the basis of the analysis of belles-letters and official texts' samples written by famous scientists and writers. It is necessary for learners to ask exhausting questions about the plot and the structure of the texts and to find answers to these questions. These learning steps are supported by dialogue interaction with the classmates and teachers, who correct the results of cognitive efforts by counter-questions and who create favourable conditions for the pupils to correct their own mistakes and enlarge their knowledge.

Having defined specific features and didactic perspectives of heuristic learning and heuristic dialogue, as one of its parts, we conclude that pupils' ability to ask questions is important for successful dialogue interaction during the lesson and for the development of learners' cognitive skills.

Thus, the article reveals the experience of organization of primary school learners' dialogue activity in small groups and pays attention to the application of the most frequently used interactive forms and methods of teaching.

Key words: heuristic dialogue, Socrates' dialogue, heuristic activity, dialogue interaction, the functions of a question, the aims of a question, B. Bloom's taxonomy of questions.

УДК 37.04:17.022.1:371.315.6

М. О. Лазарєв

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ І ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ЕВРИСТИЧНІЙ ОСВІТІ

Творчі й духовні цінності гуманістичної освітньої парадигми стають визначальними принципами евристичної освіти. Такими принципами є суб'єктність,